

PERHETERAPIAN STRUKTURAALINEN MALLI JA KONSTRUKTIONISMIN HAASTE

Ihmisen toimintaa, esimerkiksi alkoholin liikkakäyttöä, voidaan lähestyä erilaisista lähtökohdista. Keskeinen kysymys asiakastyön kannalta kuuluu: kuinka päihdeongelmaista voidaan auttaa pois juomisesta? Yksi ajatus on keskittyä yksilön biologisiin ominaisuuksiin. Toinen mahdollisuus on keskittyä yksilön kehityshistoriaan ja yksilön minän rakentumiseen. Kolmas mahdollisuus on kiinnittää huomio yksilön lähivuorovaikutukseen ja hakea sitä kautta muutosvoimaa juopon sosiaaliseen käyttäytymiseen. Asiakastyön kannalta on tehtävä valinta sen suhteen, mistä asiakkaan tilanteeseen yritetään hakea muutosvoimaa. Tässä kirjoituksessa keskityn perheterapiaan ja sen taustaoletuksiin. Perhetyön keskeinen lähtökohta on hakea muutosvoimaa ihmisten sosiaalisista suhteista. Perheterapiain taustaoletukset kiinnittyvät ihmisten vuorovaikutuksen tarkasteluun.

Perheterapiain historia asiakastyön menetelmänä on suhteellisen nuori. Sosiaaliantropologi Gregory Batesonin työryhmän tekemät kommunikaatiotutkimukset 1950-luvulla ovat olleet keskeisenä vaikuttimena perhetyön kehittymiselle (ks. esim. Bateson 1979). Varsinaisen asiakastyön muotonsa perhetyö on kuitenkin saanut vasta myöhemmin. 1980-luvulle tultaessa oli erotettavissa kolme perheterapiain ”koulukuntaa”(ks. esim. Golann 1988; Wahlström 1988):

- systeeminen lähestymistapa,
- strateginen lähestymistapa ja
- strukturaalinen lähestymistapa.

Perheterapiain myöhemmässä kehityksessä uusia ideoita ja teoreettisia oletuksia on muodostunut varsin nopeasti. Uusissa malleissa on omaksuttu ajatuksia aikaisemmista lähtökohdista ja siten koulukuntaistuminen on viime vuosina sekoittunut (Laitila & Wahlström 1993). Uutena keskeisenä muutosvoimana on ollut ns. konstruktionismin teoria, jossa korostetaan kielen ja diskurssin merkitystä ongelmanratkonnan välineenä. Päihteiden ongelmakäytöksi määritely toiminta on tällöin vain yksi tarina muiden joukossa. Terapiain tavoitteena on tuottaa uudenlaisia yhteisiä tarinoita myös oirekäyttäytymisestä.

Konstruktionismi on muovannut myös 1980-luvun alussa vaikuttaneiden koulukuntien kehitystä. Tässä kehityksessä *systeeminen* lähestymistapa on jalostunut korostamaan yhä enemmän asiakkaan ja työntekijän välistä vastavuoroisuutta, jonka yhtenä käytännön sovelluksena on ollut ns. reflektiivisen tiimin käyttö (ks. Andersen 1987). *Strateginen* lähestymistapa on käytännöllispainotteisena ja teoreettisesti joustavana säilyttänyt pääosin oman erityislaatunsa. Siinäkin tosin painotetaan nykyään yhdessä tuotetun puheen merkitystä (vrt. Furman & Ahola 1992). *Strukturaalisella* lähestymistavalla näyttää olleen eniten vaikeuksia sopeutua perhetyön uuteen vaiheeseen. Se ei ole mukautunut konstruktionismin asettamiin uusiin teoreettisiin haasteisiin yhtä joustavasti kuin strateginen ja systeeminen lähestymistapa.

Esittelen tässä kirjoituksessa lyhyesti

struktuurallisen perheterapian perusidean. Aloitan kirjoitukseni käytännön perhetyön esimerkillä, sen jälkeen pyrin selventämään strukturaalisen perheterapian taustaoletuksia. Kolmanneksi pyrin arvioimaan kriittisesti strukturaalisen mallin ja konstruktiiivisen teorian suhdetta. Strukturaalisen mallin esitteilyssä tukeudun erityisesti argentiinalaissyntyisen Salvador Minuchinin kirjoituksiin.

ASIAKASTYÖN ESIMERKKITAPAUUS

Oletetaan tilanne, jossa päihdeongelmainen Mies on pitkän juomahistoriansa jälkeen hakeutunut neljän viikon laitoshiitoon. Tämä ei ole ensimmäinen hoitoyritys, aikaisemmat raittiusyritykset ovat katkenneet jo varsin pikaisesti hoitajaksojen jälkeen. Miehellä on kuitenkin edelleen perhe ja työpaikka.

Tämä hoitokerta poikkeaa kuitenkin aikaisemmista siinä, että tällä kertaa Mies on myös itse motivoitunut raitistumaan. Koko hoitajakso vahvistaa Miehen motivoituneisuutta. Hoidossa keskitytään Miehen yksilöhistoriaan ja omaan minään. Neljän viikon hoitajakson jälkeen Miehen minä on selvästi eheytynyt ja hänellä on edelleenkin vahva motivaatio pysyä raittina.

Palattuuan omaan sosiaaliseen ympäristöönsä Mies yrittää vahvistaa raitista minäänsä. Mutta vaikka hän kuinka omasta mielestään ajattelisikin itseään raittina, ympäristö pitää häntä samanlaisena häirikkönä ja juopona kuin aikaisemminkin. Miehen rooli lähiympäristössä ei ole muuttunut pelkällä itsemäärittelyllä. Itsemäärittelyllä voi vaikuttaa oman roolinsa määrittelyyn, mutta mitä vahvempi juopon ja häirikön rooli Mieheen on aikaisemmin liittynyt, sitä vaikeampi sitä on määritellä pois pelkän yksilötyön avulla.

Mies kohtaa ristiriitaisia roolimäärittäyksiä. Yhtäältä hän itse pitää itseään raittina, mutta toisaalta häneen liitetään edelleen negatiivinen juopon rooli. Ihmiset vain odottavat, milloin Mies taas ratkeaa juomaan. Mitä negatiivisempi tausta ihmisellä on, sitä vaikeampi

häneen on liittää myönteisiä rooliodotuksia. Mitä vahvempia negatiivisia odotuksia Mieheen liittyy, sitä todennäköisempää on, että hän ei pysty raitistumaan.

Päihdeongelmien hoidossa on käytetty paljon perheterapiasta tuttua ns. suurta keskustelua, johon on kutsuttu päihdeongelmaiselle tärkeitä lähi-ihmisiä. Tässä keskustelussa on pyritty keskittymään päihdeongelmaisen myönteiseen roolimäärittelyyn, esimerkiksi siihen, millä tavoin päihdeongelmainen on tärkeä läsnä oleville ihmisille. Näin on yritetty luoda myönteisiä sosiaalisia määrittelyjä, jotka kantaisivat myös varsinaisessa arkielämässä. Päihdeongelmaiselle yritetään saada näkyväksi muitakin rooleja kuin vain negatiivinen juopon rooli. Negatiivisen roolin muuttaminen edellyttää yhteistä ja myönteistä roolimäärittelyä.

Perheessä Mieheen on liittynyt vahva epäluottamus, joka näkyy perherakenteessa esimerkiksi siten, että perheen vanhin lapsi on ottanut perheen äitiä tukevia tehtäviä itselleen. Lapselle on määrittynyt selkeitä aikuisen tehtäviä samalla, kun Mies on epäluotettavana joutunut niistä luopumaan. Perheen kannalta tällainen asetelma on ymmärrettävä, sillä ilman sitä perhe ei pysyisi koossa. Toisaalta tällainen perherakenne ylläpitää Miehen juopporoolia, joten perherakenne on muutostyön kannalta yksi keskeisimmistä toiminta-alueista.

Strukturaalisen perheterapian tavoitteena on asettaa perheen organisoitumismuoto kysymyksen alle. Strukturaalisesti suuntautunut perheterapeutti kiinnittää keskustelussa olennaisimman huomion juuri perherakenteeseen. Rakenne on keskeisin muutoksen mahdollistaja. Perheterapeutti pyrkii edesauttamaan uudenlaisen rakenteen muodostumista, eli käytännössä lähinnä vahvistamaan Miehen asemaa perheen vastuullisena aikuisena.

PERHETERAPIAN STRUKTURAALINEN

MUOTO

Salvador Minuchinin ja Braulio Montalvon (1969) työryhmän tutkimus slummiperheistä oli ensimmäisiä strukturaalista lähestymistapaa soveltavia systemaattisia esityksiä¹. Minuchin korostaa kahta strukturaaliselle perhetyölle tyypillistä asiaa: a) perheen sisäistä organisoitumista ja b) ihmisten roolin määrittystä omassa sosiaalisessa ryhmässään.

Kirjassa *Families and the Family Therapy* Minuchinin (1974) kuvailee hyvin toimivan perheen mallia. Hyvin toimivalla perheellä on selkeät alaryhmänsä, ryhmillä on selkeät tehtävät, ja lisäksi ryhmien sisällä vallitsee eräänlainen yhteisesti määritelty hierarkia. Asiakastyön keskeisenä tehtävänä on kiinnittää huomio siihen, millaisessa asemassa kukin perheenjäsen on, kuinka eri ryhmien rajat käytännössä ilmenevät ja kuinka eri alaryhmät ovat muotoutuneet.

Minuchin (1978) kirjoittaa ns. jäykistä kolmikoista, joilla hän tarkoittaa oireperheen organisoitumista eräänlaiseen kolmion muotoon. Kolmioiminen kuvailee tilannetta, jossa molemmat vanhemmat joko avoimesti tai peitellysti yrittävät saada lasta omalle puolelleen. Strukturaalisessa työtöteessä pyritään muuttamaan perheen sisäisiä kolmiorakenteita vahvistamalla erityisesti puolisoitten välistä yhteistyötä.

Minuchin korostaa myös ryhmässä vallitsevien roolien (ja ongelman) uudelleenmäärittelyä (Minuchin & Fishman 1981). Idea uudelleenmäärittelystä on sinänsä perin yksinkertainen. Siinä korostetaan, että asiat useinkin

¹Minuchinin työryhmän julkaisema tutkimus *Families of the Slums* (1969) liittyy USA:ssa laajaan tutkimusohjelmaan, jossa yritettiin lievittää köyhyyttä. Ohjelma toteutettiin Kennedyn ja Johnsonin hallintokaudella. Kyseisessä ohjelmassa painotettiin amerikkalaiseen tapaan sosiaalisten ongelmien yhteisönäkökulman lisäksi myös yksilö- ja perhesyitä. Siksi myös Minuchinin työryhmä sai huomattavaa liittovaltion rahoitusapua omaan perhetutkimukseensa.

näyttävät erilaisilta, kun niitä tarkastellaan uudesta näkökulmista. Mitä vaikeammaksi jonkin ihmisen oirekäyttäytyminen muotoutuu, sitä tiiviimpi negatiivinen roolimäärittely ihmiseen liittyy. Uudelleenmäärittelyn ajatuksena on nostaa esiin positiivisia roolimäärittelyjä. Ajatuksena on, että ihminen toimii pääosin häneen kohdistettujen odotusten mukaisesti. Tai ainakin niin, että myönteiset rooliodotukset vahvistavat aiottua myönteistä muutosta sosiaalisessa käyttäytymisessä.

Useinkin päihdeongelmaisen perhe on muotoutunut rakenteeltaan sellaiseksi, että se yhtäältä mahdollistaa esimerkiksi perheen äidin jaksamisen epätoivoisessa perhetilanteessa, mutta toisaalta ylläpitää perheen isän juomisroolia (tai ei ainakaan tue sen muuttamista). Perheen muutosta vahvistetaan selkeyttämällä perherakennetta, mutta myös pyrkimällä määrittelemään päihdeongelmalliselle myönteisiä rooleja. Uudet myönteiset roolit vahvistavat uudenlaista perherakennetta, ja uusi perherakenne tukee uusia myönteisiä rooleja (Minuchin 1974; Minuchin & Fishman 1981).

Uusimmassa, osin omaelämäkerrallisessa kirjassaan Minuchin (1992) korostaa edelleen perherakenteen merkitystä ja sosiaalisten tilanteiden uudelleenmäärittelyä. Näiden ohella hän tuo myös esiin perhetyön ”koulukuntien” hajoamisen ja keskeisten ideoiden liukumisen ohi ”alkuperäisten koulukuntien”.

PERHETERAPIAN KAKSI KEHITYSVAIHETTA

L. Hoffmanin (1990, 5) mukaan *perheterapi*an ensimmäisessä kehitysvaiheessa ajateltiin, että on mahdollista vaikuttaa toiseen ihmiseen tai perheeseen ulkoapäin käyttämällä jotakin erityistä tekniikkaa. Keskeisenä ideana oli ”ohjelmoida” tai opettaa toista ihmistä. Tällöin ajateltiin myös, että perheen toimintaan liittyy jokin salaisuus, joka tulee voida selvittää muutoksen mahdollistamiseksi.

Perheterapi

lukunna edustivat aikanaan tällaista ensimmäisen kehitysvaiheen näkökulmaa (vaikka ne omaksuivatkin jo hyvin varhaisessa vaiheessa aineksia myös ns. toisesta kehitysvaiheesta). Esimerkiksi systeemisessä perheterapiassa työntekijät pyrkivät olemaan koko perhehaastattelun ajan mahdollisimman neutraaleja haastattelijoita, mutta haastattelun lopuksi he antoivat perheelle palautteen. Ajateltiin, että vahva palautteeksi muotoiltu uudenlainen ongelmanmäärittely synnyttäisi perheessä muutosta. Sittemmin systeeminen perhetyö siirtyi työryhmän antamasta suuresta uutisesta pieniin yhteisiin kysymyksiin (Real 1990, 257). Ajatuksena oli tuottaa koko perhekeskustelun ajan olennaisia kysymyksiä ja saada siten perhe itse tekemään uusia myönteisiä määrittelyjä (reflektiivisyys).

Strukturaalinen malli edustaa ensimmäistä kehitysvaihetta siinä mielessä, että muutossuunta asetetaan perheen ulkopuolelta. Tällöin työntekijällä on jonkinlainen ennakkoletus perherakenteesta tarvittavasta muutoksesta ja sen teknisestä toteuttamisesta. Oire nähdään huonosti toimivan perheorganisaation tuotteena. Perheen rakennetta muuttamalla ajatellaan voitavan muuttaa myös perheen toimintaa. Perherakenteen muutos on avain perheen ”salaisuuden” selvittämiseen. Työntekijän rooli määrittäytyy tällöin aktiiviseksi ja direktiiviseksi, hän on terapiakeskustelun ohjaaja ja ehdoton johtaja.

Strukturaalinen perhetyön malli on selkeä strukturalistisen ajattelutavan tuote ja aikalainen. Sen taustalta on löydettävissä Ferdinand de Saussuren (1915) oivallus kielen rakenteesta. Sittemmin samansuuntainen rakennejattelu levisi myös Levi-Straussin antropologiaan, Freudin ja Piaget’n psykologiaan sekä Parsonsin sosiologiaan. Strukturalismi on tapa jäsentää maailmaa, etsiä maailman ja todellisuuden syvärakennetta. Ajatellaan, että tämän rakenteen selvittäminen on ratkaisu ihmisen käyttäytymiseen. Rakenteen oivaltamisen kautta erilaisille symboleille löydetään niiden todellinen merkitys.

Perheterapian toisen kehitysvaiheen

näkökulma asiakkaiden elämään tarkoittaa Hoffmanin (1990, 5) mukaan sitä, että terapeutti katsoo olevansa osa muutosta². Työntekijä ei ole enää muutostyön ulkopuolinen voima. Voimakkaimmin idean taustalla on ns. konstruktionismin teoria (Hoffman 1985). Perheterapian toisessa kehitysvaiheessa korostetaan siirtymistä systeemin tarkkailusta systeemin itsetarkkailuun. Ajatellaan, että objektiivista perhetodellisuutta ei ole löydettävissä, vaan todellisuutta rakennetaan koko ajan yhdessä perheen kanssa. Työntekijät ovat osa tätä terapeutin todellisuuden rakentamista.

Konstruktionistit havittelevat terapiaa, joka ei olisi hierarkkinen, interventiivinen tai pelkkää tyhjää keskustelua (Anderson & Goolishian 1988 & 1990 & 1992; Hoffman 1990 & 1992; Weingarten 1992). Terapiakeskustelu nähdään yhteisesti tuotettuna tarinana, joka tuottaa uudenlaisia merkityksiä. Parhaimmillaan yhteinen uusi tarina muuttaa ihmisten toimintaa. Tarina on auktoriteetti, ei terapeutti.

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan ideat ja käsitteet nousevat sosiaalisesta kanssakäymisestä ja ovat kielen aikaansaannoksia (Anderson & Goolishian 1988 & 1992; Gergen 1985 & 1990). Inhimillinen systeemi on olemassa vain merkitysten alueella tai ihmisten välisessä kielellisessä todellisuudessa (Holma 1992). Tärkeää eivät ole kielen merkit ja rakenne, vaan kielellisesti välitetty ja vuorovaikutuksessa tuotettu merkitys (vrt. myös Hoffman 1992 ja Goldner 1993).

Konstruktionismi liittyy läheisesti ns. poststrukturalismiin (Jokinen & al. 1993, 19), jossa rakennetta ei enää nähdä ehjänä ja suljet-

²Aikaisemmin esimerkiksi systeeminen terapeutti käytti yksisuuntaista peiliä erottaakseen itsensä muutettavasta perhesysteemistä. Samoin myös strateginen perheterapeutti ajatteli, että perheen kommunikaatioon kätkeytyy jokin salaisuus, jonka purkaminen on kiinni terapeutin taidosta ja teknii-kasta. Terapeutista tuli suuri mestari ja velho, joka ratkaisi ongelman strategisella väliintulolla (Hoffman 1990, 8–9).

	Strukturaalinen lähestymistapa	Konstruktionismin idea perheterapiassa
Muutosvoima	<ul style="list-style-type: none"> – perherakenteen muutos – roolien uudelleenmäärittäminen 	<ul style="list-style-type: none"> – yhteisesti tuotettu tarina – ongelman ja roolien uudelleenmäärittäminen yhteisessä tarinassa
Työntekijän rooli	<ul style="list-style-type: none"> – aktiivinen ja direktiivinen asiantuntija (auktoriteetti) 	<ul style="list-style-type: none"> – yksi terapeutin keskustelun tasavertainen jäsen (työntekijän ja perheen rinnakkaisuus)

tuna kokonaisuutena. Näin ollen objektiivista todellisuuttakaan ei voida enää tavoittaa. Olennaista on se, että todellisuus tuotetaan (konstruoidaan) sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kielen avulla (Real 1990, 257). Sen mukaan ei ole yhtä todellisuutta, on vain yksi yhteisesti tuotettu merkitys. Esimerkkitapauksessa Miehen toiminnan määrittely juopoudeksi on yksi tarina muiden joukossa luomassa sen hetken todellisuutta. Perhetyössä pyritään tuottamaan myönteisempiä yhteisiä merkityksiä, siinä pyritään sosiaalisesti jakamaan yhteinen tarina. Onnistuessaan yhteisesti jaettu tarina toimii muutoksen agenttina. Määrittelyt luodaan jatkuvassa diskurssissa, ne pikemminkin konstruoidaan kuin löydetään (Real 1990, 258).

KESKUSTELU HIERARKIASTA JA RAKENTEESTA

Minuchin (1974, 52) näkee hierarkisuuden erilaisina auktoriteettitasoina ja korostaa myös terapeutin auktoriteettia perhekeskusteluissa. On selvää, että rakenteellinen ennako-oletus ei sovellu konstruktionismin kuvaan. Lähtökohdissa on selkeitä ensimmäisen ja toisen kehitysvaiheen käsityseroja.

Strukturaalisen lähestymistavan rakenneajat-
telua onkin kritisoitu normatiiviseksi (ks. esim. Weingarten 1992).

Postmodernit perheterapeutit tulevat perheen luokse ilman patologisia määrittelyjä, ilman ajatuksia dysfunktionaalisista rakenteista tai ilman ajatuksia siitä, mitä pitäisi muuttaa. Yhdessä keskustellen perhe ja työntekijä löytävät erilaista ymmärrystä kuin perheen tai työntekijän aikaisempi ymmärrys perheen toiminnasta on ollut (Hoffman 1990, 10–11).

Perhetyössä ongelmien määrittelykin on muuttunut, ongelma ei ole enää perheen sisällä tai jossakin muussa sosiaalisesti määriteltävässä yksikössä. Ongelmat ovat niiden ihmisten mielissä, jotka aktiivisesti kommunikoivat. Ongelmat ovat sosiaalisesti muodostettuja realiteetteja (Holma 1992).

Strukturaalisen lähestymistavan ja konstruktionismin keskeisimmät erot voidaan esittää kaavion 1 osoittamalla tavalla (on huomattava, että konstruktionismi on yleinen idea, ei varsinainen terapeutin lähestymistapa).

Olennaisimmat kysymykset strukturaalisen lähestymistavan ja konstruktionismin välillä keskittyvät ensinnäkin siihen, kuinka suhtaudutaan ns. ennako-oletuksiin. Voidaanko etukäteen olettaa, että perherakenne on kes-

keinen muutoksen momentti? Voidaanko päihdeongelmaisen perheessä lähteä tukemaan raittiutta selkeyttämällä perherakennetta? Toinen olennainen kysymys liittyy työntekijän rooliin. Perinteisessä strukturaalisessa lähestymistavassa työntekijä on aktiivinen auktoriteetti, mutta nyt hänen tulisi olla yksi jäsen muiden keskustelijoiden joukossa. Konstruktionismista johdetun perheterapian mukaan työntekijällä ei voisi olla myöskään vahvoja ennako-oletuksia muutoksen suunnasta, koska kaikki muutossuunnat tuotetaan yhteisessä keskustelussa.

George Simon (1993) asettuu puolustamaan rakenteiden merkitystä perhetyössä. Hän toteaa, että hierarkisuutta korostavan lähestymistavan kritisoiminen on ymmärrettävää; ensimmäisen ja toisen asteen näkökulmilla on selkeä ero (vrt. myös Golann 1988, 51). Mutta toisaalta hän korostaa, että rakenteellisella ajattelulla on kuitenkin oma merkityksensä perhetyössä, strukturaalista työtettä voidaan soveltaa myös tässä perheterapian uudessa, konstruktivisessa vaiheessa.

Perheorganisaatiossa ei voida välttää hierarkisuutta. Jokainen sosiaalinen yhteisö tuottaa oman rakenteensa; perhe tuottaa oman rakenteensa ja terapiakeskustelu omansa. Olennaista on tarkastella perheen rakennetta ajallisesti jossakin hetkessä ja jossakin kehitysvaiheessa. Simon pyrkii välttämään tai ainakin lieventämään hierarkian normatiivista luonnetta (vrt. myös Fivaz-Depeursinge 1991, 111).

Simon (1993) pyrkii osoittamaan, että rakenne voitaisiin tuottaa perhekeskustelussa ilman, että työntekijän tarvitsisi pitäytyä jäykkissä ennako-oletuksissa. Hänen ajatuksensa on yhdistää strukturaalinen perheterapian malli ja konstruktionismin idea. Perhekeskustelun tarina on vain yksi kuvaus perherakenteesta, ei ehdoton ja pysyvä fakta. Simonin (1992) perimmäistä ajatusta kuvaa hyvin hänen yhden artikkelinsa otsikko ”Having a Second-Order Mind While Doing First-Order Therapy”. Ymmärtääkseni Simon yrittää sanoa, että terapeutin ei tarvitse olla ehdoton

auktoiteetti, yhteisessä keskustelussa voidaan pyrkiä tuottamaan yhteinen muutosta tuottava tarina. Hierarkian hyväksikäyttö olisi tässä tilanteessa tilapäistä ja sidoksissa tiettyyn kehitysjatteluun. Näin ymmärrettyinä strukturaalinen malli voisi mukautua perheterapian toiseen kehitysvaiheeseen.

Perheterapiassa on aina mukana ajatus muutoksesta, yhteiselle keskustelulle on aina jokin syy, ongelma tai oire; asiakkailla on tarina kerrottavanaan (Gergen & Kaye 1992, 166). Perhekeskustelu ei ole mahdollinen ilman jonkinlaista kehityksellistä elementtiä. Ajatus kehityksestä sisältää implisiittisen oletuksen rakenteen olemassaolosta. Lähtiesään hakemaan apua asiakas itse tekee rakenteellisen määrittelyn, myöntää oman avuntarpeensa. Asiakkaan ja työntekijän välinen suhde on väistämättä rakenteellinen. Kokonaan toinen asia on, että asiakastyön keskeisenä tavoitteena on purkaa mahdollisimman paljon tätä hierarkisuutta (Gergen & Kaye 1992; Saari & Toikko 1994). Pyrkimys hierarkisuuden purkamiseen ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että hierarkisuuden olemassaolo pitäisi kokonaan kieltää.

Hierarkian hyväksikäyttö terapeutin teknikkana ja muutoksen mahdollistajana on ollut kiistanalaista perheterapian nykykeskustelussa. Sen sijaan rakenteiden ja hierarkioiden olemassaolo on kyllä hyväksytty yleisellä tasolla. Esimerkiksi Carl Slutzki (1992) yhdistää artikkelissaan konstruktionismin ja yleisen sosiaalisen rakenteen. Slutzki kirjoittaa mm. narraation rakenteesta. Samoin suomalaisessa keskustelussa J. Seikkula (1991 & 1994) hahmottaa perhetyön rakenteellisena kenttänä (verkostona) kuten myös J. Wahlström (1992).

LOPUKSI

Konstruktionistisen teorian vaikutus perheterapian kehitykseen on ollut vahva. Paluuta vanhaan, ensimmäiseen kehitysvaiheeseen ei ole. Toisaalta perheterapian keskustelussa on

vielä tarkemmin määriteltävä, mitä konstruktionismilla tarkoitetaan. Tällä hetkellä konstruktionismin termiä käytetään varsin väljästi. Siitä on tullut melkeinpä synonyymi perheterapian toiselle kehitysvaiheelle. Yhtäältä on nähtävissä kognitiivinen konstruktionismi, jossa merkitykset muodostuvat yksilön kognitiivisissa prosesseissa. Toisaalta on nähtävissä sosiaalinen konstruktionismi, jossa merkitykset tuotetaan keskinäisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Molemmissa tapauksissa kielen diskurssit ovat merkittävässä asemassa (Holstein & Miller 1993, 4).

Yleinen konstruktionismi on kehkeytnyt eräänlaisena vaihtoehtona aikaisemmin valinneelle rakenne-funktionaaliselle ajattelulle (ks. esim. Aittola & Raiskila 1994, 215). Siten on ymmärrettävää, että perheterapiankin piirissä vierastetaan vanhaa strukturaalista lähestymistapaa. Uuden ja vanhan vastakkainasettelu kärjistää tilannetta. On selvää, että strukturaalinen lähestymistapa ei enää vastaa konstruktionismin haasteeseen. Sen alkuperäinen ajatus sopii hyvin oman aikansa sosiaalisen ideaan: rakenne määrittää toimintaa. Hyppäys siitä konstruktionismin ideaan (täsmällisemmin juuri sosiaalisen konstruktionismin ideaan) ei kuitenkaan välttämättä ole ylittämätön eli siihen, että ihminen on sekä sosiaalisen maailman tuottaja että sen tuote. Tässä mielessä Simonin (1992 & 1993) konseptio on mielenkiintoinen. Siinä yritetään säilyttää sosiaalisen maailman rakenteellinen luonne myös perheterapeuttisen keskustelun konstruktiiivisessa vaiheessa. Tulevaisuudessa juuri sosiaalisen luonne kaipaa huomattavia täsmennyksiä perheterapeuttisessa keskustelussa.

Kaikista eroista huolimatta perheterapian eri kehitysvaiheita yhdistää pyrkimys roolien ja ongelmien uudelleenmäärittelyyn (-määrittymiseen). Uudelleenmäärittelyn asema ei sinänsä ole väistynyt perhetyön teoreettisella

kentällä. Toisaalta perheterapian eri kehitysvaiheita yhdistää pyrkimys tarkastella asioita pikemminkin tulevaisuuden kuin menneisyyden näkökulmasta. Ja edelleen perhetyön erilaisissa lähestymistavoissa voidaan varsin vahvasti pitäytyä G. H. Meadin (1982, 71) ajatuksessa, että yksilön *minä* saa muotonsa sen mukaan, ”kenen puoleen kulloinkin käännymme” (ks. laajemmin Weckroth 1992).

Minä muodostuu siis vuorovaikutuksessa, se määrittyy sosiaalisesti (Anderson & Goolishian 1992, 28). *Minä* näyttäytyy erilaiselta eri tilanteissa. Lisäksi perhetyön kannalta on totuttu ajattelemaan, että esimerkiksi päihdeongelmatilanteissa ihmisen negatiivinen määrittely entisestään vahvistuu: mitä vahvempi negatiivinen tilanne, sitä keskeisemmäksi se muodostuu yksilön elämässä. Lopulta päihdeongelmaisen ja hänen lähi-ihmistensä elämä pyörii vain juomisen ympärillä. Vuorovaikutuskin saa negatiivisen muodon ja vähintäänkin ylläpitää oiretta. Perheterapian keskeisenä tavoitteena on löytää positiivisia määrittelyjä, ne takaavat mahdollisuuden muutokseen.

Konstruktionismin vaikutus perheterapiaan näkyy siinä, että juopon Miehen raitistumisen katsotaan olevan kiinni ennen kaikkea sosiaalisista määrittelyistä. Jos inhimillinen toiminta on sosiaalisesti rakentunutta, voidaan se myös tarvittaessa rakentaa toisin. Terapeuttinen keskustelu on tätä toisin rakentamista. Teknisesti siinä käytetään apuna yhteistä tarinaa, yhteistä kertomusta. Strukturaalisen lähestymistavan säilyminen perheterapian kentällä riippuu ensinnäkin siitä, kuinka valmis se on sopeutumaan ns. toiseen kehitysvaiheeseen, mutta myös siitä, kuinka sosiaalinen määrittely perheterapian sisäisessä keskustelussa. Tässä mielessä eri tieteidien näkökulmat ihmisen toimintaan ovat edelleen ajankohtaisia myös perheterapian kentällä.

KIRJALLISUUS

- Aittola, T. & Raiskila, V.: Jälkisanat. Teoksessa: Berger, P. & Luckman, T.: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus 1994
- Andersen, T.: The reflecting team: Dialogue and meta-dialogue in clinical work. *Family Process* 26 (1987), 415–428
- Anderson, H. & Goolishian, H.: Human systems as linguistic systems: Preliminary and evolving ideas about the implications for clinical theory. *Family Process* 27 (1988), 371–393
- Anderson, H. & Goolishian, H.: Understanding the therapeutic process: from individuals and families to systems in language. P. 91–113. In: Kaslow, F. (ed.): *Voices in family psychology*. Newbury Park: Sage Publications, Inc., 1990
- Anderson, H. & Goolishian, H.: The client is the expert: a not-knowing approach to therapy. In: McNamee, S. & Gergen, K.: *Therapy as social construction. Inquiries in social construction*. Sage Publications 1992
- Bateson, G.: *Mind and nature*. New York: E. P. Dutton, 1979
- Fivaz-Depeursinge, E.: Documenting a time-bound, circular view of hierarchies: A microanalysis of parent-infant dyadic interaction. *Family Process* 30 (1991), 101–120
- Furman, B. & Ahola, T.: *Solution talk: Hosting therapeutic conversations*. New York: W. W. Norton, 1992
- Gergen, K.: The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, March 1985, 266–275
- Gergen, K.: Social constructionist theory: Context and implications. In: Gergen, K. & Davis, K. (eds.): *The social construction of the person*. New York: Springer-Verlag, 1990
- Gergen, K. & Kaye, J.: Beyond narrative in the negotiation of therapeutic meaning. In: McNamee, S. & Gergen, K.: *Therapy as social construction. Inquiries in social construction*. Sage Publications 1992
- Golann, S.: On second-order family therapy. *Family Process* 27 (1988), 51–65
- Goldner, V.: Power and hierarchy: Let's talk about it. *Family Process* 32 (1993), 157–162
- Hoffman, L.: *Foundations of family therapy. A conceptual framework for systems change*. New York 1981. (Suomeksi *Perheterapia – systeemin näkemys*. Espoo: Weilin+Göös, 1985)
- Hoffman, L.: Beyond power and control: Toward a second-order family systems therapy. *Family Systems Medicine* 3 (1985), 381–396
- Hoffman, L.: Constructing realities. An art of lenses. *Family Process* 29 (1990), 1–12
- Hoffman, L.: A reflexive stance for family therapy. In: McNamee, S. & Gergen, K.: *Therapy as social construction. Inquiries in social construction*. Sage Publications 1992
- Holma, J.: Modernista perheterapiasta kohti postmodernia? *Perheterapia* 8 (1992): 4, 4–11
- Holstein, J. & Miller, G.: A prologue. To constructing the social. In: Holstein, J. & Miller, G. (eds.): *Reconsidering social constructionism: Debates in social problems theory*. New York: Hawthorne, 1993
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suominen, E.: *Diskursiivianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 1993
- Laitila, A. & Wahlström, J.: Kertomus, diskurssi ja keskustelu – perheterapeuttinen näkökulma psykoterapioiden integraatioon. *Psykologia* 28 (1993), 432–440
- Mead, G. H.: 1914 Class lectures in social psychology. In: Miller, D. (ed.): *The individual and the social self*. Unpublished work of George Herbert Mead. Chicago: The University of Chicago Press, 1982
- Minuchin, S.: *Families and the family therapy*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1974
- Minuchin, S.: *Psychosomatic families*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978
- Minuchin, S.: *The family and family therapies*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992
- Minuchin, S. & Fishman, H.: *Family therapy techniques*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1981
- Minuchin, S. & Montalvo, B.: *Families of the slums*. New York: Basic Books, 1967/1969
- Nichols, M.: Commentary: The therapist as authority figure. *Family Process* 32 (1993), 163–165
- Real, T.: The therapeutic use of self in constructionist/systemic therapy. *Family Process* 29 (1990), 255–272
- Saari, J. & Toikko, T.: *Aikuisuus ja nuoruus rinnakkaisina tiloina. Nuorisotyön teoreettisia lähtökohtia*. Nuorisotutkimus 4/1994, s. 30–35
- Saussure, F. de: *Course in general linguistics*. New York: Philosophical Library, 1915
- Seikkula, J.: Perheen ja sairaalan rajasysteemi pitilään sosiaalisessa verkostossa. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 80, 1991
- Seikkula, J.: Sosiaalinen konstruktionismi ja psykoosi. *Perheterapia* 2/1994, s. 4–9
- Simon, G.: Having a second-order mind while doing first-order therapy. *Journal of Marital and Family Therapy* 18 (1992), 377–387
- Simon, G.: Revisiting the notion of hierarchy. *Family Process* 32 (1993), 147–155
- Sluzki, C. E.: Transformations: A blueprint for narrative changes in therapy. *Family Process* 31 (1992), 217–230
- Wahlström, J.: Vuorovaikutus ja muutos. *Katsaus systeemisten perheterapioiden interaktio- ja*

kommunikaatioteoreettiseen perustaan. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 299, 1988

Wahlström, J.: Merkitysten muodostuminen ja muuttuminen perheterapeuttisessa keskustelussa. Diskurssianalyttinen tutkimus. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 94,

1992

Weckroth, K.: Mustavalkoista sosiaalipsykologiaa. Tampere: Vastapaino, 1992

Weingarten, K.: A consideration of intimate and non-intimate interactions in therapy. *Family Process* 31 (1992), 45–59.

ENGLISH SUMMARY

Timo Toikko: Structural family therapy and the challenge of constructionism (Perheterapiain strukturaalinen malli ja konstruktioimin haaste)

The first-order view in family therapy is based on the assumption that it is possible to influence another person by using some particular kind of technique. The structural family therapy can be seen as a result of this specific pattern of thinking. The second-order view is founded on the assumption that the therapists are involved in the necessary changing process; they don't consider themselves as outsiders. Anyhow, in the constructional perspective, the idea of objectivity has been rejected altogether. We do not discover reality, we construct it through social discourse. Things are

what we agree to call them.

The eventual survival of the structural way of approach in the field of family therapy requires adaptation to the second-order view. Yet, this adaptation becomes possible through open and critical theoretical discussion only. The recent descriptions of family therapy have, however, uncritically accepted constructionism and unnecessarily linked aspirations towards the second-order practice. On the other hand, the position of the structural way of approach is dependent on the placement of emphasis: whether the social or cognitive constructionism is being stressed more. The placement of emphasis on social constructionism offers an excellent starting point for the further development of structural family therapy.

KEY WORDS:

Family therapy, alcoholism, treatment